

que la *rasiu* del liri ixia de la sua boca», «que rosien les *rasius* de l'aybre», *VidesR* (fº 83r2 n. 80, 259v2).

Raïl continua predominant pertot, des del S. XIII fins a la fi de l'Edat Mj. i més enllà, en els escriptors màxims: «pusillanimitat, qui --- no té prou a res de bé sinó morir; e neix aquesta paor de diverses *raïls*: car a vegades hix de dolentia natural ---», Eiximenis (*Dones*, fº 122r2, els dos mss. bàsics, *raels* només en l'incunable, de lliçó molt més tardana i alterada); caràcter alterat que podem sorprendre en altres fonts: 10 un conjur popular contra la buba negra, conservat en el manual d'un notari de Perpinyà, de l'any 1397, posa *rabel* on la rima exigeix llegir *rahiu*: «un bon mal de Jhesuchrist eu viu, / a mi lo Nostre Senyor Déu lo-m diu: / eu te conjur part Déu e Sent Feliu, / e per les misses que prevere diu, / qu'ací no metes branca ne *rahiu*: / mor-te, mal, que Déu t'o diu!». 1

Vol dir que el 1397, i cent anys més tard, en l'incunable, ja hi havia qui preferia *rael*, però *raïl*, -*iu*, era encara normal per al poble. Entre les nombroses dades rosselloneses medievals recollides en docs. per Alart (*RLR* xi, 10, i *InuL.Cat.*), no n'hi ha encara de *rel* ni de *rael*: *rasiu* a. 1323, *la rahi*u 1378, *rahiu* 1400, 1416, *branca ne rahil* 1397, *raïl (raïll)* quatre cops en doc. de 1433, així com en la loc. antecedent de la moderna *de soca-a-rel*: «hajen a trer tota la dita plante e hediffici, que feyt hi hauran, de *sòl-a-raïl(l)*, e tornar lo rech a ses mides» en doc. de 1372, que es repeteix en un altre doc. de 1380; *raïl* encara en altres passatges de les *VidesR* (fº 2, 37r1, 85v2), així com en el 30 *Curial*, Isabel de Villena i molts altres literaris, que apleguen s. v. *r*-, els diccs. Ag., *AlcM*, etc.

Les formes de les altres llengües romàniques no presenten dificultats fonètiques: it. *radice*, fr. ant. *raïz*, cast. i port. *raíz*, oc. ant. *razitz* o *raïtz*: 2 en el trobador rossellonès Guillem de Cabestany aquesta figura en context clar, «e cum vos ès de totes *rays* e flors / e cum vos sai coïnda e bella e prezan», si bé hom l'ha entès de vegades malament, 3 perquè està comptat com a monosíl·lab, ben segur per influència del català del poeta, on ja llavors es devia pronunciar alguna cosa com *rèil o *rèiu.

En català s'hi han advertit serioses dificultats. Ben segur que s'ha fet massa brogit entorn de la -l final. Fouché veié en aquest punt un gros problema (*Phon. Hist. Rouss.*, 216); *AlcM* refuta la seva teoria, en termes un poc tímids i amb una extensió que no valia la pena, car l'explicació de Fouché és insostenible i feta un poc a la lleugera, postulant un fantàstic verb llatí vulgar *RADICILARE, no solament mancat de base filològica sinó de tot fonament analògic en llatí o en romànic. 4 En realitat Fouché, que prenia com a base una seva teoria fonètica, segons la qual només la *y* interna s'havia canviat en *l*, mostrava un poc respectable desconeixement dels fets fonètics reals del català.

Els fets reals són que el canvi de -*y* final en -l està ben provat en tot un seguit de casos: *guau* *VADUM* > *GUAL*, *fornau* *FORNACEM* > *la fornal* (cf. *DCEC* II, 950b33), *nariu* *NARĪCAE* > *narils*, *les nuls* <

les nuus *NUBES* (*VidesR*, 42r2), els noms de lloc i cognoms *Postils* (< *Postius* *POSTĪCĪS*), *Balil* (< *Baliu* *BALLĪ*, *E. T. C.*, 54, 51, n. 73), en llista que no hem de preocupar-nos per completar, no sols perquè comprèn diversos mots d'etimologia palesa, sinó atenant a la mateixa naturalesa del fenomen: ningú no ha pretès mai que el pas de *y* a *l* constitueixi en català un fenomen de fonètica històrica normal, ni tampoc estrictament fonètic o d'aparició regular en cap posició de la paraula; si al mig del mot es dona un poc més sovint, ni allí és gaire freqüent (fenomen de vaivé fonètic, quasi una ultra-correcció d'un fet imminent, que en el conjunt dels parlars catalano-occitans tingué més amplitud en posició interna que final).

A aquest prurit de subtilitzar sobre el que en realitat ja s'explicava hi pogué contribuir alguna deficiència en la claredat del pensament: rebusques motivades per una percepció obscura d'un problema que hom sent vagament com a soluble però existent: el del canvi de *ai* en *e*. En això era possible que s'allegués més la inexistència de problema, fent al·lusió a la convivència en els parlars catalans de duplicats o triplicats com *jaïlla* ~ *jeia*, *faena* ~ *feina* ~ *fena*, *caïa* ~ *queia* ~ *quea*, *veïa* ~ *veia* ~ *vea*, *fem* ~ *feim*, *beneït* ~ *benèit* ~ *benet*: ¿no era regular que *baina* passés a *beina*, *aïna* > *eina*, *reïna* > *reina*, *coïna* > *cui-na*, *boïna* > *buina*? Doncs també *raïl* > *rel*. I és sabut que no s'enclouen en això els casos de reducció o eliminació de diftong, de vegades un poc insòlita com *nuit* > *nit*, *flaïta* > *flauta*, o puix que parlem de pas a -*el*: *camí real* > *camí-rel*, *candéal* > *candel*: sens dubte amb aquests últims ja ens allunyem molt, i en *rel* < *real* tenim el resultat de -*eá*- (el so més obert en segon lloc).

I és que una dificultat forta està en que el resultat dels casos més comparables al nostre és un diftong: *eina*, *beina*, *cuina*, *feina*; en *fena* es parteix de *faena*; en *benet* ~ *benèit* ~ *benèit* l'ètímon pròpiament en el primer és *benedeit* -*DĪCTUS*, en els altres dos *bene(d)it*. 40 Aquí sí, doncs, que és legítim dir que no hi ha evolutions paral·leles, verament comparables.

¿I no és fort l'escrúpul que causa la forma *rael*? No solament amb un grup vocàlic però amb la *é* tònica difícil, sinó perquè aquesta és una forma que es troba a l'Edat Mitjana, que hom pot llegir en autors ben clàssics. No en manca algun cas en els textos lullians, *Merav*. III, 170; *rael* en el *Somni* de Bernat Metge (*NCL.*, 73.28); en passatges d'Ant. Canals (*Scipió e Anibal*, ed. M. i Planes, p. 6; *Providència*, *NCL.*, 100.23, *reyels* en el *Scipió* d'aquesta, 34); 5 que apareix sovint en els mss. d'importants autors valencians del xv no hi ha dubte (potser no és casual que no en rima: «sarmens elets / hi més Déu / --- *raels* meteren, / totes vixqueren», «pren la vianda / quala més vullés, / flors, fruits o fulles, / *rahels* o fust», JRoig (*Spill*, 13501, 751), «si plantàvem huna *rael*, e lança brot», «lo bon arbre qui fa fruit, tot ve de les *raels*», St. Vicent F. 6 I no és una forma extingida, car almenys viu en les parts més muntanyenques, del N. i del S., del català occidental: *rayèl* vaig sentir a tots els